

УДК 159.9.07-351.74

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-31

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ У ОФІЦЕРІВ-КІНОЛОГІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Софіян Д.В., старший викладач кафедри кінології
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена обґрунтуванню структурно-функціональної моделі розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності і розробці та апробації програми розвитку цієї готовності. Представлено результати апробації програми розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності, що засвідчили її ефективність.

Ключові слова: психологічна готовність офіцерів-кінологів до професійної діяльності, структурно-функціональна модель розвитку психологічної готовності, соціально-психологічний тренінг, мотиваційно-цільова готовність, діяльнісно-операційна готовність, емоційно-вольова готовність, рефлексивно-контрольна готовність.

Софиян Д.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ ОФИЦЕРОВ-КИНОЛОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена обоснованию структурно-функциональной модели развития психологической готовности офицеров-кинологов к профессиональной деятельности и разработке и апробации программы развития этой готовности. Представлены результаты апробации программы развития психологической готовности офицеров-кинологов к профессиональной деятельности, которые засвидетельствовали ее эффективность.

Ключевые слова: психологическая готовность офицеров-кинологов к профессиональной деятельности, структурно-функциональная модель развития психологической готовности, социально-психологический тренинг, мотивационно-целевая готовность, деятельностно-операционная готовность, эмоционально-волевая готовность, рефлексивно-контрольная готовность.

Sofian D.V. CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF CYNOLOGIST OFFICERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article actualizes the problem of the development of psychological readiness of future cynologists for professional activities, which combines two different areas: military service and work with service dogs while performing complex and responsible tasks. The structural and functional model for development of the psychological readiness of cynologists officers for professional activities is substantiated. It includes the following blocks: the purposive (purpose and tasks), methodological (approaches and principles), organizational (means), functional (psychological factors) and resultative (components, criteria, indicators of psychological readiness). Internal factors of the development of psychological readiness of cynologists officers for professional activity are: 1) awareness of psychological readiness for professional activities by cynologists officers in the combination of all components: motivational and purposive, active and operational, emotional and volitional, and reflexive and control; 2) responsible subjective position; 3) ability to take self-control, independent action and decisions.

Based on the structural and functional model, the program for development of psychological readiness was developed and evaluated. It included training for cynologists officers on "Development of Psychological Readiness for Professional Activities" and a complex of professionally-oriented special courses. The training program consisted of six interconnected modules: 1) acquaintance; 2) motivational and purposive readiness; 3) active and operational readiness; 4) emotional and volitional readiness; 5) reflexive and control readiness; 6) final results. After approbation of the program, the statistically significant differences in the level of psychological readiness of future specialists in cynological services were confirmed and proved its effectiveness.

Key words: psychological readiness of cynologists officers for professional activities, structural and functional model for development of psychological readiness, socio-psychological training, motivational and purposive readiness, active and operational readiness, emotional and volitional readiness, reflexive and control readiness.

Постановка проблеми. Події останніх років показують, наскільки важливою є психологічна готовність військовослужбовців до роботи в екстремальних умовах, їхня здатність долати наслідки впливу різних стресогенних чинників на психіку, їхні вміння успішно протистояти таким чинникам, зберігаючи при цьому високу працездатність. Водночас

особливого значення набуває проблема розвитку психологічної готовності майбутніх кінологів до професійної діяльності, яка в сучасних умовах набуває характеру діяльності в екстремальних умовах, що об'єднує дві різні сфери: військову службу і роботу зі службовими собаками під час виконання складних і відповідальних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою розвитку психологічної готовності військовослужбовців до сучасних видів діяльності в особливих та екстремальних умовах займалися О. Колесніченко, Я. Мацегора, В. Воробйова, які розробили тренінг формування психологічної готовності військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності, що спрямований на формування таких компонентів психологічної готовності, як мотивація обов'язку, професійна витривалість, професійна компетентність, взаємодопомога та довіра і вольове зусилля [1, с. 182].

Проблему підготовки кінологів в Україні вивчали такі дослідники, як: М. Герасимов, Е. Горбачов, С. Кубіцький, С. Серховець, О. Щербаков. Як зазначає С. Серховець, «розвиток та удосконалення кінологічного забезпечення у системі правоохоронних органів України та завдання, що стоять перед офіцерами-правоохоронцями щодо боротьби з незаконною міграцією, незаконним обігом наркотиків, контрабандою зброї, вибухових речовин, бойових припасів, використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками під час здійснення оперативно-службових та профілактичних завдань, спрямованих на попередження та боротьбу зі злочинністю, охорону громадського порядку, конвоювання заарештованих та засуджених, посилення охорони установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, охорону важливих державних об'єктів, зумовлюють високі вимоги до їхньої професійної підготовки загалом та формування готовності до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності зокрема» [2, с. 153].

Однак їхні дослідження торкаються загальних підходів до підготовки кінологів. Водночас проблема розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до досить складної та відповідальної професійної діяльності не отримала належного наукового вивчення.

Мета статті – обґрунтувати концептуальні та методичні засади розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності і на цій підставі розробити та апробувати програму розвитку цієї готовності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність майбутнього фахівця-кінолога до професійної діяльності – багатокомпонентний психологічний феномен, що має складну динамічну структуру, визначається вимогами професійної діяльності і базується на стійкій професійній мотивації, відповідних професійних знаннях та уміннях, професійно значущих якостях,

особливо таких, як відповідальність, стресостійкість, гнучкість мислення та адекватна професійна самооцінка. До її структури входять мотиваційно-цільовий, діяльнісно-операційний, емоційно-вольовий та контрольо-рефлексивний компоненти [3, с. 102]. Під розвитком готовності майбутніх офіцерів-кінологів до професійної діяльності ми розуміємо тривалий процес системного характеру, який залежить від спеціально організованої освітньої діяльності на курсах підвищення кваліфікації з використанням відповідних засобів та створених психолого-педагогічних умов.

Таким чином, розвиток психологічної готовності стає можливим завдяки створенню спеціальних психолого-педагогічних умов, застосуванню в освітньому процесі системи розвивально-корекційних методів, засобів, послідовна реалізація яких забезпечує гарантований результат.

На підставі аналізу теоретичних джерел та врахування результатів емпіричного дослідження було розроблено структурно-функціональну модель психологічного забезпечення розвитку у офіцерів-кінологів психологічної готовності до професійної діяльності, що включає такі блоки: *цільовий* (мета та завдання), *методологічний* (підходи та принципи), *організаційний* (засоби), *функціональний* (психологічні чинники) та *результативний* (компоненти, критерії, показники психологічної готовності).

Метою є розвиток у офіцерів-кінологів психологічної готовності до професійної діяльності у процесі підвищення кваліфікації. Її реалізація передбачала розв'язання таких завдань:

1. Розвиток стійкої внутрішньої мотивації до професійної діяльності та відкритості до нового когнітивного досвіду.
2. Актуалізація осмисленого ставлення до власної життєдіяльності та сприяння розгортанню процесів самосвідомості: самопізнання, самоаналізу, саморегуляції та саморозвитку.
3. Розвиток компонентів психологічної готовності військовослужбовців до професійної діяльності: мотиваційно-цільового, діяльнісно-операційного, емоційно-вольового та рефлексивно-контрольного.
4. Формування здатності до самоконтролю та самостійних дій та рішень.
5. Розвиток професійно значущих якостей військовослужбовця-кінолога.
6. Формування турботливого і відповідального ставлення до службових собак під час професійної діяльності.

Структурно-функціональна модель психологічного забезпечення розвитку у офіцерів-кінологів психологічної готовності до

професійної діяльності створювалась на підставі кількох *підходів та принципів*, які утворили її методологічний блок:

– *Особистісно орієнтований підхід*, який передбачає всебічне врахування індивідуальних потреб і можливостей, глибоку повагу до особистості, ставлення до людини як до свідомого і відповідального суб'єкта.

– *Системно-діяльнісний підхід*, який полягає в тому, що розвиток особистості визначається тією системою, до якої вона входить і в якій відбувається її функціонування.

– *Проблемно-орієнтований підхід* спрямований на те, що в освітній практиці необхідно виокремити проблеми, які зумовлюють постановку цілей. Значущість цього підходу насамперед полягає в тому, що тут використовується принцип випередження, спрямованого на прогнозування, передбачення можливих проблем (наприклад, інноваційних).

– *Компетентнісний підхід* передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих та професійних проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей та зумовлює розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих та професійних ситуаціях.

– Структурно-функціональна модель реалізувалась на підставі врахування таких методологічних принципів:

принцип суб'єктності передбачає входження суб'єкта в специфічну особистісно-розвивальну освітню ситуацію і на цій підставі відбувається особистісний розвиток, здійснюється здобуття важливого професійного досвіду;

принцип цілісності дає змогу розглядати особистість майбутнього фахівця як відкрити, цілісну, динамічну систему, що виявляється у її здатності до кількісних і якісних змін, тобто до саморозвитку, самовдосконалення та самоактуалізації;

принцип комплексності як сприяння розвитку суб'єктної позиції майбутніх фахівців шляхом здійснення розвивальних впливів на різні рівні організації їхніх психічних процесів, на когнітивну, мотиваційно-ціннісну, емоційно-вольову та поведінкову сфери їхньої особистості;

принцип контекстуальності полягає у розвитку психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців через апелювання до їхніх життєвих ситуацій, розширення меж світосприймання через переосмислення власних життєвих пріоритетів та стереотипів; орієнтованість на особливості внутрішнього світу особистості (її досвід, потреби, інтереси).

На підставі теоретичного аналізу, емпіричного дослідження особливостей психологіч-

ної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності та результатів проведеного факторного аналізу емпіричних показників нами виокремлено три фактори, які виступають *внутрішніми чинниками розвитку психологічної готовності* офіцерів-кінологів до професійної діяльності під час проходження курсів підвищення кваліфікації:

1) *Усвідомлення офіцерами-кінологами психологічної готовності до професійної діяльності*, що відображає рівень самоусвідомлення та самоаналізу майбутніми фахівцями необхідності психологічної готовності до професійної діяльності в єдності всіх компонентів: мотиваційно-цільового, діяльнісно-операційного, емоційно-вольового та рефлексивно-контрольного.

2) *Відповідальна суб'єктна позиція*, що інтегрує такі стрижневі параметри, як внутрішня професійна мотивація, осмислене бажання працювати за обраним фахом, відповідальність у виконанні своїх професійних завдань, здатність переносити сильні стресові навантаження в екстремальних умовах та самостійно й адекватно аналізувати свої помилки і невдачі в реалізації складних завдань, спираючись на власні ресурси.

3) *Здатність до самоконтролю та самостійних дій і рішень*, що відображає вміння усвідомлено та адекватно проаналізувати свою діяльність, визначати значущі зовнішні і внутрішні умови для досягнення поставленої цілі, контролювати та коригувати власну поведінку.

Таким чином, розвиток психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності розглядається нами як взаємно детермінований процес, що зумовлюється системою як внутрішніх чинників, так і зовнішніх психолого-педагогічних умов, які активізують процеси самоусвідомлення особистості, стимулюють формування професійних еталонів та стандартів, мотивують до засвоєння професійних знань та умінь, необхідних для реалізації себе у майбутній діяльності.

До *організаційного блоку* структурно-функціональної моделі психологічного забезпечення розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності увійшли такі *засоби*:

1. Тренінг для офіцерів-кінологів «Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності».

2. Комплекс професійно орієнтованих спекурсів.

Основним засобом реалізації структурно-функціональної моделі став *соціально-психологічний тренінг* як активна форма навчання, що реалізується з допомогою

різноманітних методів, прийомів та способів, спрямованих на створення умов для актуалізації суб'єктної активності учасників.

Отже, запропонована розвивальна програма була розроблена з урахуванням комплексу тих професійно орієнтованих дисциплін, які передбачалися цими курсами підвищення кваліфікації. Такий комплексний підхід дав змогу істотним чином підсилити ефективність проведеної програми розвитку психологічної готовності до досить складної та відповідальної професійної діяльності військовослужбовця-кінолога.

Важливо зазначити, що саме гармонійне поєднання тренінгових методів з іншими методами професійної підготовки і розвитку військовослужбовців-кінологів може забезпечити оптимальний розвиток такого складного інтегративного утворення, як психологічна готовність до професійної діяльності.

Останній блок – *результативний* – демонструє очікуваний результат – розвиток психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності в єдності всіх компонентів: мотиваційно-цільового, діяльнісно-операційного, емоційно-вольового та рефлексивно-контрольного, що істотним чином проявляються у професійній мотивації, професійних знаннях та уміннях, відповідальності, інтернальному локусі контролю, гнучкості мислення, стресостійкості та рефлексивності.

Таким чином, на підставі структурно-функціональної моделі розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності була створена розвивальна програма, яка була апробована на базі курсів підвищення кваліфікації середнього складу поліції кінологічних підрозділів територіальних органів Національної поліції України при кафедрі кінології факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, які проходили у жовтні 2018 року.

У концепт програми тренінгу для офіцерів-кінологів «Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності» увійшли інтегровані елементи різних професійно-психологічних програм розвитку (І. Вачков, В. Воробйова, О. Колесніченко, Я. Мацегора, М. Пряжников, Н. Самоукіна, В. Ясвін, Т. Яценко та ін.), які доповнено авторськими особистісно-професійними ситуаціями.

У програмі застосовувався широкий арсенал методів та прийомів соціально-психологічного тренінгу: групова дискусія (керована, фронтальна, мозковий штурм),

рольова гра, моделювання й аналіз конкретних ситуацій, інформаційне повідомлення, активне експериментування, вправи на активізацію рефлексії (рефлексивні інверсії, рефлексивні контрасти, рефлексивне спостереження), елементи групової психотерапії, психогімнастичні вправи тощо.

Оскільки тренінгова технологія професійної підготовки військовослужбовця має бути безпосередньо пов'язана зі службовою реальністю, ми виокремили такі вимоги до організації, засобів і змісту тренінгової роботи:

1) створення мінімальної різниці між службовою діяльністю та тренінговою ситуацією, враховуючи специфіку й особливості професійної діяльності військовослужбовців-кінологів;

2) насичення та ілюстрування прикладів зі службово-професійних ситуацій фахівців кінологічних служб.

Тренінгові заняття проводилися двічі на тиждень. Кількість учасників – 15 осіб. Тренінг містить 10 занять, орієнтовна тривалість кожного з яких – 2 години. Загальний обсяг тренінгової програми – 20 годин.

При цьому зміст програми базувався на виокремлених в емпіричному дослідженні (на підставі факторного аналізу емпіричних показників) таких психологічних чинників: усвідомлення офіцерами-кінологами психологічної готовності до професійної діяльності, відповідальна суб'єктна позиція, здатність до самоконтролю та самостійних дій та рішень. Власне, ці чинники стали системоутворюючими та стрижневими в цілісній системі експериментальної програми розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності.

Окремими структурними одиницями соціально-психологічного тренінгу для офіцерів-кінологів «Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності» є модулі. Модуль ми розглядаємо як відносно самостійну одиницю, з якого складається оригінальна конструкція програми розвитку. Модуль має власну мету, завдання, засоби для їх досягнення, а також основний показник результативності його реалізації. Логіка тренінгу полягає у тому, що кожен модуль, реалізуючи свою мету, допомагає учасникам актуалізувати їхній суб'єктний досвід і поступово усвідомлювати себе суб'єктом майбутньої професійної діяльності, і, таким чином, поступово занурюючись у професійні проблеми, знаходити їх вирішення і планувати власний професійний розвиток.

Програма тренінгу складається з шести взаємопов'язаних та взаємозалежних модулів: 1. Знайомство. 2. Мотиваційно-цільова готовність. 3. Діяльнісно-операційна

готовність. 4. Емоційно-вольова готовність. 5. Рефлексивно-контрольна готовність. 6. Підсумки (табл. 1). Вони спрямовані на те, щоб допомогти учасникам від самопізнання та самоаналізу свого внутрішнього світу, характеру, особистісних проявів, сильних і слабких сторін поступово здійснювати цілеспрямоване проектування себе

у майбутню професію. Підбір вправ тренінгу психологічної готовності військовослужбовців-кінологів до професійної діяльності здійснювався диференційовано залежно від компонента, який потрібно розвивати.

Дотримуючись загальної логіки експериментального дослідження, після проведення його формульовального етапу перед нами постало завдання перевірити ефективність

Таблиця 1

**Тематичний план соціально-психологічного тренінгу для офіцерів-кінологів
«Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності»**

№	Модуль	К-сть занять	Мета	Завдання
1	Знайомство	1	Розвиток навичок самопрезентації та активізація самопізнання, розширення уявлень про себе	1. Познайти учасників, створити позитивну мотивацію на роботу у тренінгу, налагодити довірливі стосунки. 2. Ознайти курсантів з основними умовами та формами роботи у групі. Прийняття правил. 3. Створити атмосферу психологічної безпеки та комфорту.
2	Мотиваційно-цільова готовність	2	Сприяти усвідомленню суспільної значущості виконуваної діяльності та розвитку стійкого професійного інтересу	1. Актуалізувати внутрішні ресурси для досягнення поставлених цілей, усвідомлення власної значущості. 2. Сприяти усвідомленню справжніх і декларованих професійних цінностей. 3. Актуалізувати усвідомлення професійного вибору та психологічної готовності до професійної діяльності.
3	Діяльнісно-операційна готовність	2	Розширення професійних знань та умінь та розвитку професійно значущих якостей	1. Поглиблення процесів самопізнання та професійної рефлексії. 2. Сприяти усвідомленню професійно значущих якостей та труднощів і стереотипів професійної діяльності. 3. Розвиток відповідального і турботливого ставлення до собак та бажання з ними працювати.
4	Емоційно-вольова готовність	2	Розвиток вольових якостей та формування стресостійкості	1. Сприяти осмисленню відповідальності за свій вибір і рішення у професійній діяльності. 2. Розвиток здатності до самостійних рішень та дій. 3. Розвивати уміння і навички, що зумовлюють поведінкову гнучкість у професійних ситуаціях. 4. Формування конструктивних копінг-стратегій у стресових ситуаціях.
5	Рефлексивно-контрольна готовність	2	Розвиток уміння самостійно аналізувати свою професійну компетентність і свідомо контролювати результати своєї діяльності	1. Усвідомлення ролі суб'єктних якостей в особистісному та професійному становленні. 2. Розвиток уміння самоконтролю у складних ситуаціях. 3. Активізувати усвідомлення персональних стратегій і тактик професійної діяльності. 4. Розвиток адекватної професійної самооцінки та рефлексивних якостей.
6	Підсумки	1	Сприяти аналізу шляхів самореалізації та професійного розвитку	1. Розвиток уміння поетапно планувати досягнення поставлених професійних цілей. 2. Визначення курсантами стратегічних орієнтирів власного особистісного і професійного зростання. 3. Підбиття підсумків роботи, усвідомлення та рефлексія учасниками тих змін, які відбулися з ними за час занять.

Таблиця 2

**Динаміка змін рівнів психологічної готовності курсантів
контрольної та експериментальної груп**

Рівні психологічної готовності	Експериментальна група		Контрольна група	
	конст. етап	контр. етап	конст. етап	контр. етап
Адаптивний	36%	10%	37%	35%
Репродуктивно-активний	49%	39%	50%	52%
Професійний	15%	51%	13%	13%

апробованої програми психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності. Здійснити оцінку результату формуального експерименту можна через аналіз результатів ефективності нашої розвивальної програми, яка включала тренінг для офіцерів-кінологів «Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності» та комплекс професійно орієнтованих курсів. Для цього ми повторно провели емпіричне дослідження з використанням комплексу методик, які були застосовані на констатувальному етапі. Отже, достовірні висновки про ефективність формуального впливу ми зробили завдяки порівнянню результатів констатувального та контрольного зрізів у курсантів експериментальної та контрольної груп.

Для констатації значущості змін, які відбулися в експериментальній групі, ми використовували ϕ -критерій кутового перетворення Фішера. Окремі висновки про ефективність формуального впливу було зроблено на підставі якісного аналізу результатів включеного спостереження, анкети та бесід з учасниками тренінгу.

Водночас для перевірки ефективності розвивальної програми важливо досягнути цілісну картину змін, які проявилися у всіх виокремлених нами компонентах психологічної готовності: мотиваційно-цільовому, діяльнісно-операційному, емоційно-вольовому та рефлексивно-контрольному. Спираючись на результати теоретичного аналізу та узагальнивши матеріал, зібраний на констатувальному етапі експерименту, ми визначили три рівні розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності: низький (адаптивний), середній (репродуктивно-активний), високий (професійний).

Після формуального експерименту нами було проведено повторний зріз, який показав зміни у розподілі курсантів за рівнями психологічної готовності до професійної діяльності. Представлені результати у таблиці 2 ілюструють зміни у відсотковому співвідношенні кількості осіб за рівнями до та після експериментального впливу в контрольній та експериментальній групах, що підтверджує ефективність апробованої розвивальної програми.

Як засвідчує таблиця 2, кількість кінологів експериментальної групи з адаптивним

рівнем психологічної готовності знизилася на 26% порівняно з констатувальним зрізом. Статистичну значущість змін у відсоткових частках до і після формуального впливу на достатньому рівні значущості ($p \leq 0,05$) підтверджує емпіричне значення критерію кутового перетворення Фішера ϕ^* емп. = 2,26 > ϕ^* крит. = 1,64. Значно змінився відсоток осіб з репродуктивно-активним рівнем – від 49% до 39%. Істотно змінилася також кількість курсантів в експериментальній групі з констатувального до контрольного зрізу із професійним рівнем розвитку психологічної готовності до професійної діяльності (зросла на 36%) (ϕ^* емп. = 4,79 > ϕ^* крит. = 1,64 при $p \leq 0,01$).

Таким чином, можна констатувати статистично значущі відмінності у рівнях психологічної готовності майбутніх фахівців кінологічних служб.

Висновки з проведеного дослідження.

Можна стверджувати, що розроблена нами структурно-функціональна модель розвитку психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності, яка була втілена у розвивальній програмі, позитивним чином вплинула на розвиток психологічної готовності фахівців кінологічних служб до професійної діяльності, що свідчить про її ефективність та перспективність впровадження у процесі підготовки офіцерів-кінологів на курсах підвищення кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія / О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, В.І. Воробйова та ін. Харків: Національна академія НГУ, 2016. 335 с.
2. Серховець С.В. Структура готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. Ужгород: Говерла, 2014. Вип. 30. С. 153–155.
3. Софіян Д.В. Емпіричні показники психологічної готовності офіцерів-кінологів до професійної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 101–106.